

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра історії, правознавства та методики навчання

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

2022 рік вступу

Код дисципліни	ОК 1
Освітній рівень	перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Статус дисципліни	цикл загальної підготовки, нормативна навчальна дисципліна
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітньо-професійна програма	«Середня освіта (Українська мова і література)» денної і заочної форм навчання

Інформація про викладача

Викладач (ПІБ, науковий ступінь, вчене звання, посада)	Петренко Наталія Миколаївна доктор філософії, старший викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання
Контактний телефон	+380995372627
E-mail:	petrenko@gnpu.edu.ua
Профіль викладача	https://www.gnpu.edu.ua/index.php/ua/pro-universytet/naukovo-pedahohichni-pratsivnyky/366-petrenko-nataliya-mikolajivna
Консультації	Консультації в день проведення лекцій / практичних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі консультації через електронну пошту та в Google classroom https://us04web.zoom.us/j/8489326725?pwd=T1VsQ3pqWG9XdIV5VnBwdHhEQzhCQT09 Ідентифікатор конференції: 848 932 6725 Код доступу: 3p7MtZ

Кількість часу на вивчення – 3 кредити

	денна	заочна
Лекцій	18	4
Семінарських занять	18	4
Самостійна робота студента	54	82
Форма контролю	екзамен	екзамен

1. Анотація курсу

Навчальна дисципліна «Історія та культура України» належить до нормативних дисциплін навчального плану і розрахована на здобувачів освіти педагогічних закладів вищої освіти IV рівня акредитації, які навчаються за освітньою програмою бакалавра. Дисципліна становить собою сукупність основ наук про сучасне і минуле українського народу. Вивчення цієї дисципліни сприяє формуванню у майбутніх фахівців цілісного розуміння національної історії та культури як соціально-історичного явища, виробляє навички у студентів системного бачення закономірностей та особливостей її розвитку у контексті загальносвітових цивілізаційних процесів.

У дисципліні сконцентровано знання про українську культуру як універсальну форму буття, самовираження, творчості народу, як сфери матеріальної, духовної, ціннісної, комунікативної організації суспільства, що визначає норми поведінки, мислення, почуття людини, різних верств населення і нації в цілому.

1. Мета навчальної дисципліни – засвоєння та розуміння здобувачами освіти історії виникнення та формування українського народу, процесів формування й розвитку, трансформації української культури та української державності, утвердження національної самобутності, висвітлення політичної діяльності станів і соціальних груп в Україні на певних етапах історичного розвитку; виховання у здобувачів освіти любові до малої батьківщини та до України як Великої Батьківщини.

2. Основні завдання навчальної дисципліни:

- з'ясувати структуру предмета «Історія та культура України»;
- формувати знання про методологічні засади, джерельну базу української історичної науки;
- ознайомити здобувачів освіти із сучасними підходами до осмислення української культури та її співвідношення зі світовою духовною спадщиною;
- оптимізувати знання з питань розвитку, становлення і трансформації культури на українських землях;
- набувати ґрунтовних умінь у роботі з джерелом й історичною інформацією, термінологією та науковим апаратом;
- оволодівати навичками бібліографічного оформлення наукового матеріалу, орієнтування в головних історіографічних та культурологічних підходах.

Основні навчальні компетентності як результат успішного засвоєння навчального курсу «Історія та культура України»:

У результаті вивчення курсу здобувач набуває такі компетентності і програмні результати навчання:

Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі у сфері базової середньої освіти, у професійній діяльності вчителя української мови, літератури та зарубіжної літератури закладу загальної середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, теорії та методики навчання української мови, літератури та зарубіжної літератури і характеризується невизначеністю умов організації освітнього процесу в ЗЗСО.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність реалізовувати свої права й обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення українського суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки й технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 4. Здатність учитися та оволодівати сучасними знаннями, застосовувати їх у практичних ситуаціях професійної взаємодії, бути критичним і самокритичним.

ЗК 12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми, цінувати та поважати різноманітність та полікультурність.

ЗК 13. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів), дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК 1. Здатність до формування в здобувачів освіти ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв’язків.

ФК 8. Здатність орієнтуватися в літературному процесі України та інших країн і народів світу (від давнини до сучасності), спадщині письменників у контексті літератури, історії, культури, використовувати знання мов і здобутків світового письменства для формування національної свідомості, культури здобувачів освіти, їхньої моралі, ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 12. Володіє різними видами аналізу художнього твору, визначає його жанрово-стильову своєрідність, місце в літературному процесі, традиції й новаторство, зв’язок твору із фольклором, міфологією, релігією, філософією, значення для національної та зарубіжної культури.

ПРН 26. Здатний аналізувати й вирішувати соціально та особистісно значущі світоглядні проблеми, приймати рішення на підставі сформованих ціннісних орієнтирів, визначати власну соціокультурну позицію в полікультурному суспільстві, бути носієм і захисником національної культури.

2. Організація навчання

Види занять. Онлайн-лекція з елементами бесіди передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Із метою активізації пізнавальної діяльності здобувачі вищої освіти відповідають на запитання за темою заняття, беруть участь у вирішенні проблемних ситуацій, в обговоренні дискусійних питань, що не лише сприяє осмисленню й усвідомленню теоретичного матеріалу тематичної лекції, а й розвиває мисленнєво-мовленнєву діяльність майбутніх фахівців.

Онлайн семінарське заняття передбачає самостійне вивчення студентами попередньо визначених питань з наступним усним обговоренням навчального матеріалу під час заняття чи письмовим оформленням у вигляді рефератів, доповідей, повідомлень

тощо. Семінари розвивають творчу самостійність студентів, зміцнюють їх інтерес до науки і наукових досліджень. В процесі семінарських занять студенти опановують науковим апаратом, набувають навичок оформлення наукових робіт і опановують мистецтво усного та письмового викладу матеріалу.

Самостійна робота студента (СРС) – це самостійна діяльність-учіння студента, яку викладач планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем викладача. Зміст самостійної роботи за темами визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Особливості опанування освітнього компоненту під час дистанційної форми навчання:

1. Використання сервісів для обміну повідомленнями: Viber, Telegram, Zoom; Google-сервісів: Gmail, Classroom.
2. Навчальні заняття для здобувачів вищої освіти денної і заочної форм навчання під час дистанційної освіти здійснюється в синхронному (взаємодія учасників освітнього процесу з одночасним перебуванням у вебсередовищі дистанційного навчання) за допомогою технологій дистанційного навчання (онлайн-зв'язок програмного забезпечення Zoom, Google Meet, соціальних месенджерів Viber, Instagram, Telegram тощо) та асинхронному режимі (взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання із затримкою в часі) за допомогою електронної пошти, соціальних мереж, форумів, Google Classroom та інших хмарних технологій.
3. Оцінювання здійснюється відповідно до Положення “Про контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка”, відповідає особливостям дистанційного навчання, враховує можливості здобувачів застосування знань під час занять.

Політика курсу:

Курс читається українською мовою.

Студент має демонструвати повагу та толерантність по відношенню до усіх учасників освітнього процесу (студенти, викладачі, допоміжний персонал), дотримуватися правил внутрішнього розпорядку Університету.

Академічна доброчесність. Представлені результати освітньо-наукової діяльності мають бути результатом власних творчих пошуків, отриманих у ході навчальної та науково-дослідної роботи.

Відвідання занять. Відвідування лекційних занять є добровільним вибором здобувача. Результати виконання семінарських занять мають бути представлені викладачу на перевірку відповідно до розкладу занять особисто під час занять, або в режимі on-line, але не пізніше, ніж до наступного заняття.

Організаційні та навчальні обов'язки студентів:

- На семінарські заняття приходити попередньо підготовленими, ознайомленими з ходом заняття та з матеріалами для усного обговорення.
- Не пропускати заняття без поважної причини та не спізнюватися.
- Дотримуватися тем навчальної дисципліни.
- Задавати питання, цікавитися додатковими відомостями, сучасними науковими знаннями з предмету та консультуватися з викладачем.
- Аргументовано відстоювати свою думку стосовно тематики занять, якщо вона не збігається з думкою викладача.
- Вимагати від викладача додаткових роз'яснень на заняттях у випадку їх недостатнього висвітлення на лекціях.
- У випадку незгоди із отриманою оцінкою мати право на перезарахування тем.

- Вчасно здавати відповідні теми.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістові модулі / Теми	Кількість годин		
	Аудиторні заняття		Самостійна робота студентів
	Лекції	Практичні	
Змістовий модуль 1.			
Українські землі в XIV – першій половині XIX ст.			
Тема 1. Українські землі у складі іноземних держав (Великого князівства Литовського, Королівства Польського) (XIV – середина XVII ст.).	2/2*	2/2*	6/6*
Тема 2. Україна в першій половині XVII – останній третині XVIII ст. Україна в період Гетьманщини. Культурний розвиток українських земель в епоху бароко (1648 – середина XVIII ст.).	2	2	6/10*
Тема 3. Українські землі в останній третині XVIII – першій половині XIX ст. Культурний розвиток українських земель епохи класицизму та романтизму (друга половина XVIII – I половина XIX ст.).	2	2	6/10*
Змістовий модуль 2.			
Україна у другій половині XIX ст. - до середини XX ст.			
Тема 4. Україна в другій половині XIX – на початку XX ст. Український визвольний рух у період національної революції 1905 – 1907 рр. Культурний розвиток українських земель другої половини XIX ст. – початку XX ст.	2	2	6/10*
Тема 5. Українська революція 1917 – 1921 рр. Створення форм української державності: Українська Центральна Рада, проголошення та створення УНР, Українська Держава П.Скоропадського, Директорія УНР, ЗУНР.	2	2/2*	6/8*
Тема 6. Україна в період тоталітаризму (1921 – 1939 рр.). Розвиток української культури у 1920 – поч. 1950-х рр.	2	2	6/10*
Змістовий модуль 3.			
Україна 1945 - 1990 рр. та доби Незалежності			
Тема 7. Україна 1945 - 1985 рр.	2	2	6/10*
Тема 8. Розвиток української культури у другій половині 1950 – 1991 рр.	2	2	6/10*
Тема 9. Перебудовчі процеси в Україні (1985 – 1991 рр.). Україна в умовах незалежності.	2	2	6/8*
Всього:	18/4*	18/4*	54/82*

*Для заочної форми навчання

3. Система оцінювання

Система оцінювання (критерії оцінювання та шкала оцінювання)
із дисципліни «Історія та культура України»

Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти з дисципліни оцінюються за модульно-рейтинговою системою, з опертям на принцип коопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок.

Визначення рівня навчальних досягнень та якості засвоєння відповідної навчальної дисципліни забезпечується системою поточного та підсумкового контролю.

Форми оцінювання ОК: *усна* (бесіда, захист рефератів, доповідь, повідомлення, коментар опорного конспекту); *тестова* (за відкритими тестами, тестами на зіставлення); *самоконтроль* (рецензування відповіді, самооцінка письмової роботи).

Підсумкова оцінка курсу навчальної дисципліни є сумою балів, одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточний контроль (оцінка рівня засвоєння питань самопідготовки, оцінка за виконання завдань семінарського заняття), тестовий контроль з кожного модуля, оцінка за самостійну роботу з кожного модуля та підсумковий контроль за результатами іспиту (форма комбінована: тестова, усна).

Загальна підсумкова оцінка з дисципліни визначається на основі середньозваженого бала за національною шкалою і виставляється у відомість обліку успішності та ІНПС (заліковій книжці) за двома шкалами оцінювання: національною і ECTS. Середньозважений бал (Сб) із дисципліни визначається на основ:

встановленого вагового індексу (ВІ) дисципліни (дорівнює 1, що згідно з робочою навчальною програмою розподіляється окремо за кожний вид роботи, зокрема: ВК за семінарські дорівнює 0,3; тестовий контроль, МКР – 0,3; СРС – 0,2; екзамен – 0,2 (виставляється за результатом виконання всіх передбачених програмою завдань).

середньоарифметичного значення оцінок, одержаних студентом за кожний вид роботи відповідно до робочої програми за національною шкалою (Таблиця).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ШКАЛОЮ ECTS ТА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ

Оцінка ECTS	Сума балів за 100 бальною шкалою	Середньозважений бал, що формує інтервальну шкалу	Національна оцінка		Критерії
			5	Відмінно	
A	90-100	4,51-5,00	5	Відмінно	Високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями. Студент демонструє повні й міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях. Вміє реалізувати теоретичні положення дисципліни. Знає сучасні технології та методи з даної дисципліни. За час навчання при проведенні практичних занять, при виконанні індивідуальних / контрольних завдань проявив вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включатись в дискусії, може відстоювати власну позицію в питаннях та рішеннях, що розглядаються.

B	82-89	4,01-4,5	4	<i>Добре</i> – достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміння їх практичного впровадження	Достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження. Студент демонструє гарні знання, добре володіє матеріалом, що відповідає програмі дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач, але допускає окремі неточності. Вміє самостійно виправляти допущені помилки, кількість яких є незначною.. За час навчання при проведенні практичних занять, при виконанні індивідуальних / контрольних завдань та поясненні прийнятих рішень, дає вичерпні пояснення
C	74-81	3,5-4,0	4	<i>Добре</i> – середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками.	Середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками. Студент в загальному добре володіє матеріалом, знає основні положення матеріалу, що відповідає програмі дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності. Вміє пояснити основні положення виконаних завдань. Помилки у відповідях не є системними. Знає характеристики основних положень, що мають визначальне значення при проведенні практичних занять, при виконанні індивідуальних / контрольних завдань та поясненні прийнятих рішень, в межах дисципліни, що вивчається.
D	64-73	2,83-3,43	3	<i>Задовільно</i> – середній рівень володіння теоретичним	Середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками. Студент засвоїв основний теоретичний матеріал, передбачений програмою дисципліни, має пропозиції щодо напрямку вирішень поставлених завдань. Розуміє основні положення, що є визначальними в курсі, може вирішувати подібні завдання тим, що розглядалися з викладачем, але допускає

				и знання ми, практи чними вміння ми й навичк ами	значну кількість неточностей і грубих помилок, які може усувати за допомогою викладача.
E	60-63	2,51-2,45	3	<i>Зад овільно</i> – рівень володі ння теорет ичним матері алом, практи чними вміння ми й навичк ами визнач ається нижче середн ього.	Рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижчим за середній. Студент має певні знання, передбачені в програмі дисципліни, володіє основними положеннями, що вивчаються на рівні, який визначається як мінімально допустимий. З використанням основних теоретичних положень, студент з труднощами пояснює відповіді на питання практичних завдань дисципліни. Виконання практичних (індивідуальних, контрольних) завдань значно формалізовано: є відповідність алгоритму, але відсутнє глибоке розуміння роботи та взаємозв'язків з іншими дисциплінами.
FX	35-59	2,0-2,5	2	<i>Неза довільн о</i> – низьки й рівень володі ння навчаль ним матері алом, студент не спромо жний опанув ати практи чні вміння без	Низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни. Студент може відтворити окремі фрагменти з курсу. Незважаючи на те, що програму навчальної дисципліни студент виконав, працював він пасивно, його відповіді під час практичних робіт в більшості є невірними, необґрунтованими. Цілісність розуміння матеріалу з дисципліни у студента відсутня.

				додатко вих занять із дисцип ліни	
F	1-34	0 1,99	2	Незадо вільно – низьки й рівень знань із дисцип ліни, відсут ність практи чних умінь і навичо к, що є підста вою для повтор ного вивчен ня дисцип ліни.	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни. Студент повністю не виконав вимог програми навчальної дисципліни. Його знання на підсумкових етапах навчання є фрагментарними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ:

Основна:

1. Snyder Timothy: The Making of Modern Ukraine. VideoLectons URL: https://youtube.com/playlist?list=PLh9mgdi4rNewfxO7LhBoz_1Mx1MaO6sw_
2. Бойко О. Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 1. До 18 серпня 1991 року. Київ, Фоліо, 2021. 448 с. URL: <https://cutt.ly/Le0yxIir>
3. Бойко О. Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 2. Від 18 серпня 1991 р. до 31 грудня 1991 року. Київ, Фоліо, 2021. 432 с. URL: <https://cutt.ly/ie0yxwCL>
4. Турченко Ф, Турченко Г. Каганов Ю. Історія України (1914–1945). Вид-во Гельветика, 2021. 368 с. URL: <https://cutt.ly/oe0ycrpt>
5. Україна: культура, мистецтво, архітектура. Розвиток культури, мистецтва, архітектури в Україні у 1991–2021. Велика українська енциклопедія. URL: <https://cutt.ly/q1YhuCa>
6. Щур Ю.І. Історія української культури : традиції та модерн : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра всіх спеціальностей. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. 135 с. URL: <https://cutt.ly/he0k8dnb>

Додаткова:

7. Kubicek Paul. The history of Ukraine. Westport, Connecticut, USA. 221 с. URL: <https://cutt.ly/b4ESQyn>
8. Plokhyy Serhii. The Gates of Europe: A History of Ukraine. New York, 2015. URL: <https://cutt.ly/N4ElzXt>
9. Reid Anna. Borderland : a journey through the history of Ukraine. New York: Basic Books, 2015. 352 pp. URL: <https://cutt.ly/24EITPd>
10. Subtelny Orest Ukraine : a history / 4th ed. Toronto. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11408/file.pdf>
11. Wilson Andrew. The Ukrainians Unexpected Nation. Yale University Press New Haven and London, 2015. 453 с. URL: <https://cutt.ly/O4ELLfj>
12. Греченко В. А. Історія та культура України: Підручник. Харків: ХНУВС, 2017. 440 с. URL: <https://cutt.ly/a1YzZZ2>
13. Бойко О.Д. Історія України. Навчальний посібник для ВНЗ. К. 2018. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/ukraine-history-boyko-7-edition-2018/>
14. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г. Г., Іванов С. Ю., Чорний І. В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с. URL: <https://cutt.ly/w1Yf77B>
15. Історія та культура України: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 480 с. URL: <https://cutt.ly/41Yz4mV>
16. Історія України: Конспект лекцій / О. П. Гужва, І. А. Сніжко та ін. Харків: УкрДАЗТ, 2014. 73 с. URL: <https://cutt.ly/flY1Y0j>
17. Історія України: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. мед. закл. (денної форми навчання) / уклад. : П. О. Бідзіля, С. С. Дідик. Вид. доопрац. та доп. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2016. 198 с. URL: <https://cutt.ly/flYxr8n>
18. Історія України: Навчальний посібник URL: <https://uahistory.co/book/dovidnik1.html>
19. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2016. 644 с. URL: <https://cutt.ly/B1YzdBA>
20. Історія української культури: конспект лекцій (для студентів денної та заочної форм навчання і слухачів другої вищої освіти всіх спеціальностей) / О. Л. Рябченко, Ю. А. Беліков, В. П. Бурмака та ін.; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 182 с. URL: <https://cutt.ly/W1Yjyg4>
21. Історія української культури: навчальний посібник для студентів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України / авт. кол.; за ред. М. П. Гетьманчука. Вид. 2-ге, доп. та перероб. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 404 с. URL: <https://cutt.ly/L1YxGUV>
22. Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. К.: Стереотип, 2013. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-162.html>
23. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Історія України» для студентів I курсів усіх спеціальностей. URL: <https://uahistory.co/lesson/ukraine-history-opornii-konspekt-leczii/>
24. Палій О. Історія України. 3-тє вид. Київ : К.І.С., 2017. 596 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Palij_Oleksandr/Istoriia_Ukrainy.pdf
25. Пальм Н. Д. Історія української культури : навчальний посібник. Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. 296 с. URL: <https://cutt.ly/A1Yg6o2>
26. Сідлецька Т. І. Історія української культури. Ч II : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2016. 78 с. URL: <https://cutt.ly/Q1YgAwJ>
27. Сідлецька Т. І. Історія української культури. Ч. I : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2016. 119 с. URL: <https://cutt.ly/W1YgVRU>
28. Танцюра В. І., Куліш С. М., Пересада О. О.. Історія України : навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 639 с. URL: <https://cutt.ly/M1YceEI>